

Herczeg Rita

Gyermeki jogok a gyermekotthonokban

Tanulmányom a gyermekotthonokban élő gyermekek jogainak érvényesülését vizsgálja a gyermekotthoni házirendeken keresztül. A házirendek vizsgálatát azért tartottam indokoltnak a gyermeki jogok szempontjából, mert a házirend többek között a gyermeki jogok gyakorlásának és a kötelességek teljesítésének szabályait tartalmazza.

A tanulmány célja továbbá annak vizsgálata, hogy az 1997. évi XXXI., A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény (továbbiakban: Gyermekvédelmi törvény) életbelépése után mennyire ismerik a gyermekvédelmi szakmában dolgozók a gyermeki jogokat, és azok érvényesülése mennyire biztosított a gyermekotthonokban élők számára.

1. A gyermeki jogok rendszere

A gyermeki jogok érvényesülését a gyermekotthonokban a Gyermekvédelmi törvényben rögzített gyermeki jogok alapján vizsgálom. A Gyermekvédelmi törvény a gyermeki jogok, valamint a szülői jogok és kötelességek érvényre juttatását az Alkotmánnyal és a Gyermek jogairól szóló (New Yorkban kelt) Egyezményrel összhangban fogalmazta meg.

A gyermeki jogok megjelennek más jogszabályokban is, mint pl. Családjogi törvény, A munka törvénykönyve, Büntető törvénykönyv, Köznevelési törvény stb.

A Gyermek jogairól szóló Egyezményről általánosságban elmondható, hogy az emberi jogok fejlődésének két alapvető vonását tükrözi. „Tartalmazza az emberi jogok széles skáláját, és a jogok érvényesülésében kizár mindenfajta diszkriminációt.” Emellett, figyelembe véve a gyermekek életkorát és ebből fakadó sajátos helyzetüket, további alapvető jogok

megállapítását teszi szükségessé. Deklarálja, hogy a gyermekek részére biztosítani kell azoknak a speciális jogoknak az érvényesülését, melyek minden gyermeket megilletnek abból a helyzetből adódóan, hogy gyermekek. Ezek a jogok egészülnek ki a gyermekotthonokba került gyermekek esetén azokkal a plusz jogokkal, melyeket abban az esetben kell a részükre biztosítani, ha átmeneti vagy tartós nevelésbe vételükre kerül sor.

A következő ábra a gyermekotthonokban élő, átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermekek deklarált jogait foglalja össze:

Átmeneti és tartós nevelésbe vett gyermekek joga

Átmeneti és tartós nevelésbe vett gyermekek külön jogai

Forrása: 1997. évi XXXI. tv. A gyermekvédelmi törvény
15/1998 (IV.30.) NM. rendelet, Házi rend

Gyermekek jogai

Forrása: Gyermek Jogairól szóló Egyezmény,

Gyermekevédelmi törvény

Egyéb törvények: pl. Ptk, Családjogi tv., Köznevelési tv., stb

Emberi Jogok

Forrása: Emberi jogi nyilatkozatok, Alkotmány

Gyermekek koránál fogva meg nem érintő jogok

választójog, házasságkötés joga, örökbefogadás joga, munkavállalás joga

2. A házi rend

A szakmai rendelet 112. § (1) meghatározása szerint:

„A gyermekotthon belső életének rendjét, a gyermek, fiatal felnőtt jogai gyakorlásának és kötelességei teljesítésének szabályait a házi rend tartalmazza. A házi rendben kell megállapítani különösen

a) a napi rendből adódó feladatokra,

b) a gyermek, fiatal felnőtt viselkedésére, továbbá a gyermekeknek, fiatal felnőtteknek egymással, valamint a gyermekotthon dolgozóival szemben tanúsítandó magatartására,

c) a gyermeknek, fiatal felnőttnek a hozzátartozókkal, illetve más személyekkel történő kapcsolattartására, a látogatás rendjére, az intézetből történő eltávozás és visszatérés rendjére,

d) a panaszjog érvényesítésének módjára [Gyermekevédelmi törvény 36. § (1) bek.],

e) az érdek-képviselési fórum véleményezési és egyetértési jogának gyakorlására vonatkozó előírásokat.

(2) A házirendet az igazgató a nevelőtestület, valamint a gyermekönkormányzat véleményének figyelembevételével és az intézményben működő érdek-képviselési fórum egyetértésével hagyja jóvá.

(3) A házirend egy példányát a gyermekotthonban jól látható helyen ki kell függeszteni.”

A házirend tehát egy jogforrás, az adott gyermekotthon belső normatív szabálya. A szakmai rendelet meghatározza azokat a tárgyköröket, melyeket a szabályozás tárgyává tehet, valamint azt is, hogy milyen formában kell megalkotni, kinek, és milyen formában kell közzétenni.

Ezáltal a gyermekotthonok saját jogi normát hoznak létre a gyermekotthon rendjéről, úgy, hogy ahhoz a nevelőtestület, a gyermekeket képviselő gyermekönkormányzat és az érdekképviselési fórum egyetértésére is szükség van. A gyermekotthon vezetője ezután hagyhatja jóvá, és kerülhet sor a kifüggesztésére.

A házirendnek a Gyermekvédelmi törvényben rögzített jogok és köteleességek gyakorlásával kapcsolatos szabályok megalkotására van felhatalmazása. Fontos ennek a hangsúlyozása, mert csak erre kap felhatalmazást, újabb jogok és köteleességek megalkotására nem.

Bíró Endre (gyermeki és oktatási jogokkal foglalkozó jogász) álláspontja szerint a házirendnek a törvény hatalmát kell közvetítenie, hisz tartalma, kerete, eljárási rendje jogszabály által meghatározott. A pedagógiai kérdések nem válhatnak jogi szabályozás tárgyává.

A házirendnek mint jogforrásnak a tartalma mellett a szocializáció szempontjából rendkívül fontos üzenete van: ez a dokumentum mindenki számára kötelező, mert jogszabály.

A házirend pedagógiai szempontból is fontos dokumentum. Egy jogilag tiszta házirend létevel -- amelynek megalkotásában a gyermekek is részt vettek, egyetértési jogot gyakorolhattak felette az általuk választott gyermekönkormányzaton keresztül -- érhetjük el azt, hogy az abban foglalt szabályokat a gyermekek betartsák.

A házirend valódi funkcióját akkor tölti be, ha a gyermekek ismerik, s a benne foglaltakat magukénak érzik.

3. A gyermeki jogok érvényesülésének vizsgálata a gyermekotthoni házirendeken keresztül

A gyermeki jogok érvényesülésének sajátossága, hogy a gyermekek – életkoruknál, ítélőképességükénél, esetleg egyéb körülményeiknél fogva – nem képesek fellépni saját jogaik védelmében olyan módon, ahogy a társadalom felnőtt tagjai. A gyermekek védelme, a róluk való gondoskodás a társadalom, az állam és nem utolsósorban a család kötelessége. Azonban többnyire éppen a felnőttek (esetenként maguk a szülők vagy a gondozók) azok, akik a sérelmeket – közvetve vagy közvetlenül – okozzák.

A kiskorúak, különösen a gyermekkoriak érdekeiket nemcsak képviselni, hanem többnyire felismerni sem képesek. Mindezek következtében a gyermekek által elszenvedett sérelmek többsége nyilvánosságra sem kerül.

Amint arról már korábban szó volt, a házirend az a dokumentum, amely a gyermeki jogok gyakorlásának módjait, érvényesülését szabályozza, azaz a jogi támaszt jelenti a munkában.

Ennek vizsgálatával kapjuk a legtöbb információt arról, hogy miként érvényesülnek a gyermeki jogok a gyermekotthonok életében.

A szakmai program az ehhez szükséges pedagógiai eszközöket adja, azaz a szakmai támasz, az SZMSZ pedig a szervezeti és működési kérdéseket szabályozza.

A házirendnek mint a gyermekotthonok egyik alapidokumentumának vizsgálata során fontos információt kapunk a vizsgált intézmény szellemiségéről, az adott otthon életének demokratizmusáról: „...a gyermekotthon demokratikus kultúrája azzal a személyes beállítódással kezdődik, hogy komolyan veszem a gyermeket”

A házirend a gondozott gyermek és a gondozók közötti kapcsolatra, valamint a gyermekek egymás közötti kapcsolatára vonatkozóan is irányadó.

Jelen tanulmányban az ország 10 megyéjében és a fővárosban működő gyermekotthonok közül 40 gyermekotthon házirendje került elemzésre.

A vizsgált házirendek elemzése három szempont szerint történt.

1. A formai követelmények vizsgálata:

- Szerepel-e rajta az otthon neve,
 - a hatályba lépés dátuma,
 - az elfogadás módja,
 - a gyermekönkormányzat, a nevelőtestület valamint az érdekképviselői fórum egyetértése után az igazgató jóváhagyása?
- érthetősége, nyelvezete a gyermekek szempontjából.

2. A tartalmi követelmények vizsgálata:

- Tartalmazza-e a jogszabály által előírt tartalmi elemeket?
- A szabályozás jogszerű-e, előfordulnak-e benne jogszerűtlen szabályozások?

3. Szerepelnek-e benne az érdekvédelem lehetőségei, ha igen, milyen részletesen.

3. 1 Formai követelmények vizsgálata

A házirenddel szemben támasztott egyik követelmény, hogy tartalmazza azon intézmény nevét, melyre a szabályozás vonatkozik. A vizsgált házirendek ennek a követelménynek megfeleltek.

Az elfogadás dátuma, mint formai kellék, már több házirendről hiányzik, az aláírókat illetően pedig általánosnak mondható a kuszaság.

Volt olyan házirend, amelyet senki sem írt alá, mert egy civil szervezet által elkészített házirendmintát fénymásoltak ki, és ezen nem szerepelt az aláírás helye.

A legtöbb esetben csak az otthon igazgatójának aláírása szerepel a házirenden, ugyanakkor nem derül ki, hogy a nevelőtestület, a gyermekönkormányzat képviselői, valamint az érdekképviselői fórum egyetért-e vele vagy sem. Kettő olyan házirend volt a vizsgáltak között, melyeken a gyermekotthon lakóinak aláírása szerepelt. Ezért a vizsgált házirendek nagy részéről nem jelenthető ki biztosan, hogy elfogadása teljesen jogszerű volt.

Hibaként értékelhető az is, hogy a házirendek éveken keresztül nem kerülnek megújításra. Pl. 10-14 éves korú gyermekek gyermekotthoni csoportjában olyan házirend volt kifüggesztve, amelynek napirendi fejezetében az szerepelt, hogy a gyermekeket délután a teraszon, hálósákban kell levegőztetni. (Itt korábban csecsemőotthon működött.)

Másik esetben a házirend tartalmazta a gyermekotthonban élő gyermekek nevét, ám ez még 1998-as állapotot rögzített, a házirend pedig változatlan formában volt érvényben 2003-ban.

A rendelet nem tartalmazza előírásként, de minden gyermekotthontól elvárható lenne, hogy a gyermekek számára is érthető nyelvezettel fogalmazza meg a házirendet, hisz az a gyermekek számára is készül, elsősorban nekik szól. (Azt is megvalósíthatónak tartom, hogy a kisebb, olvasni nem tudó gyermekek számára rajzos formában készüljön el a házirend.)

Általános hiba, hogy a házirendek értelmezhetetlen, szubjektív fogalmakat tartalmaznak.

Pl. „Nem lehet kirívó, túl rövid, túl kivágott, ízléstelen, piszkos, rendezetlen sem a felső, sem az alsó ruházat.”,

„Tartózkodni kell a kirívó és ízléstelen megjelenéstől, a szélsőséges 'hóbortok' követésétől, mint például a zselézett vagy színesített frizura, ízléstelen ruhadarabok viselete.”

„Kritikátlan viselkedés, összeférhetetlen magatartás büntetést von maga után”

Gyakori kifejezésként szerepel a "kötelességed megtenni", „elvárjuk tőled”.

Vannak olyan házirendek is, amelyek elolvasása után úgy érezzük, hogy az kizárólag az otthonban dolgozóknak szól, vagy esetleg magának az otthonnak. „A lakásotthon hetente -- elsősorban hétvégén -- fogadja a szülőket, testvéreket, rokonokat és barátokat.”

A házirendek kisebb részénél (6 darab) megfigyelhető, hogy a gyermekeket tanulóként nevezi meg, pl.: „A tanulónak joga van az ellátásra, gondozásra, nevelésre”. Ez a megfogalmazás még a régi nevelőotthoni szemléletet tükrözi, amikor a nevelés volt a legfontosabb feladat. A gyermekotthonban nem "tanulók", hanem gyermekek vannak, akiknek jelenleg ez az otthonuk.

3. 2 Tartalmi követelmények vizsgálata

A szakmai rendelet előírja, hogy milyen tartalmi elemekkel kell rendelkeznie a házirendeknek.

A vizsgált házirendek megközelítőleg ennek megfelelően lettek felépítve.

A házirendekben a következő (nagyjából megegyező) fejezetcímek találhatók:

1. Jogok és kötelességek
2. A gyermek magatartása, a gyermek és a gondozók, nevelők kapcsolata
3. Kapcsolattartás
4. Jutalmazás, büntetés
5. Napirend

A Jogok és kötelességek című fejezet elemzése

Ebben a fejezetben a házirendek jelentős részében (29 darab) felsorolásra kerülnek a gyermekvédelmi törvényben rögzített egyes gyermeki jogok és kötelességek a törvényi szöveg átmásolásával, vagy annak értelmezésével. Vannak azonban olyan házirendek a vizsgáltak között (11 darab), melyekben a jogokról egyáltalán nem található semmiféle rendelkezés.

A házirendek elkészítői egyes esetekben válogattak a jogok közül, és csak a „fontosabbakat” idézik, ugyanakkor a köteleességek körében bővítés észlelhető. ”Legyen aktív és kezdeményező a gyermekotthoni közösség feladatainak teljesítésében.” „Céltudatosan készüljön fel az önálló életkezdsre.” „Tartsd tiszteletben a felnőttek kívánságait, elvárásait!” „Minden növendék köteles a higiéniai előírásokat betartani.”

A jogok gyakorlásának, érvényesítésének szabályai szinte egyetlen házirendben sem lelhetőek fel, pedig ettől válik élővé a deklarált gyermeki jog, és a jogszabály is ennek a feladatnak az elvégzésére ad felhatalmazást a gyermekotthonoknak.

A jogérvényesítési technikák azért nagyon fontosak, mert hiába tartalmazza egy házirend, hogy mi az, amihez egy gyermeknek joga van, ha nem adja meg a jogok érvényesítésének módjait, kereteit, eszközeit.

„A jogérvényesítés ideális állapota, hogyha a jogérvényesítő nem tudja, hogy jogot érvényesít. Ez a legfontosabb. Annál inkább fontos, minél távolabb esik valakinek a társadalmi státusza a professzionális jogi tevékenységtől: a jogalkotástól vagy a jogalkalmazástól. A gyerekek talán a legmesszebb esnek ettől, s így mindent, ami nekik egy jogállamtól jár, úgy kell megkapniuk, hogy közben ne érezzék, hogy joguk érvényesül. Ilyen társadalom nincs, ettől kezdve a jog új funkciója lép életbe: ahhoz, hogy a gyerek meg tudja oldani ezeket a konfliktusokat, ismeretekkel kell rendelkeznie. De nem jogi ismeretekkel, hanem az élet mindennapjaihoz szükséges eszközrendszerrel.”

A kapcsolattartáshoz való jog az, melynek terén minden gyermekotthon ismerteti annak módját, szabályait. Azonban ne felejtjük el, hogy a házirendben szabályozandók között ezt külön is nevesíti a szakmai rendelet.

A következő példa jól szemlélteti, hogy a házirendben a jogok érvényesülését gyakran kötik köteleesség teljesítéséhez. „Hazautazásra minden hónap 3. hétvégén és tanítási szünetekben van lehetőségek, amennyiben magatartásotok és tanulmányi eredményetek alapján megérdemlitek.”

Ez alapvető és súlyos hiba, hiszen jogok nem a kötelezettségek függvényében járnak, azok a Gyermek jogairól szóló Egyezményben, az Alkotmányban, a Gyermekvédelmi törvényben, stb. kerültek meghatározásra, és e jogszabályok nem tartalmazzak arra vonatkozó rendelkezést, hogy ezek bármilyen esetben is korlátozhatóak lennének. A gyermekek jogait nem a gyermekotthonban dolgozók osztogatják.

A gyermekotthoni házirendekben megfigyelhetjük, hogy a jogok korlátozásával szemben a magasabb szintű jogszabályokban meghatározott kötelezettségek köre viszont bővült. A gyermekvédelmi törvény 3 kötelezettséget rögzít, ezek köre nem bővíthető. Talán egy kötelezettség hiányzik a törvényből: annak rögzítése, hogy a gyermek kötelezettsége mások jogainak tiszteletben tartása.

A fenti megállapítással összefüggésben természetesen bárki felvetheti, hogy mégis van létjogosultsága a kötelezettségek széles körben történő megállapításának, mert ami az egyik embernél jogként jelenik meg, az a többi ember számára kötelezettséget jelent. Ez így is van, mérlegelni kell azonban azt is, hogy ha egy gyermek (vagy felnőtt) folyamatosan tiltó szabályokba ütközik, sokkal nagyobb ellenállást tanúsít az adott jogszabály betartásával szemben, mint amikor a számára biztosított jogok kerülnek előtérbe. Feladatunk annak megtanítása -- amiről már volt szó -- , hogy a legfőbb kötelezettségünk mások jogainak a tiszteletben tartása.

A gyermek magatartása, a gyermek és a gondozók, nevelők kapcsolata című fejezet elemzése

A szakmai rendelet értelmében a házirendnek tartalmaznia kell a viselkedésre vonatkozó szabályokat, ennek minden házirendkészítő eleget is tett.

Az alábbi jellemző mondatok találhatók a házirendekben:

„Elvárjuk tőlük, hogy társaikkal és környezetükben élő felnőttekkel szemben tisztelettudóan viselkedjenek, az egymás mellett élés szabályait tartsák be.”

„A lakók bizalommal forduljanak a dolgozókhoz.” „A lakók és a dolgozók között a beszélgetések bizalmas és személyes jellegűek, segítők legyenek.”

„A társas együttélés és érintkezés általános szabályait minden növendék és dolgozó köteles betartani. A napszaknak megfelelő köszönés, üdvözlés és annak fogadása, illetve a kulturált beszéd, udvariasság, magatartás mindenki legfőbb jellemzője legyen.”

„Legyen őszinte barátja tanulótársainak.” „Szívesen, rendszeresen és örömmel vegyen részt a gyermekotthon közösségi életében.”

„Ha belépsz a lakásba, a cipődet cseréld papucsra.”

Ebben a fejezetben találhatjuk meg azokat a rendelkezéseket, amelyek a gyermekek öltözködésére vonatkoznak:

„Nem lehet kirívó, túl rövid, túl kivágott, ízléstelen, piszkos, rendezetlen sem a felső, sem az alsó ruházat.” „Itthon kifestve, kilakkozva nem szabad lenni!!! A szemfesték csak alkalmakkor, szolidan, a körömlakkból pedig kizárólag a színtelent vagy a gyöngyházzsínűt lehet használni. Természetesen csak a nagyobb lányoknak, 13-14 évtől.”

“Minden gyermek köteles ízlésesen felöltözve, az évszaknak megfelelő ruházatban iskolába menni. Tartózkodni kell a kirívó és ízléstelen megjelenéstől, a szélsőséges 'hóbortok' követésétől, mint például a zselézett vagy színesített frizura, ízléstelen ruhadarabok viselete.”

Bizonyos viselkedési módok tilalmazása is megtalálható a házirendekben: „Az ebédlőben nem szabad a cseresznyemagot eldobni, társaitokat papírszalvétával dobálni.” „Tilos verekedni.”

Megfigyelhetjük, hogy az idézett rendelkezések csak tiltó vagy utasító szabályokat tartalmaznak.

A szakmai rendelet értelmében "a viselkedésre, magatartásra vonatkozó előírásokat kell megállapítani," ami azonban nem jelenti, hogy ezeknek kizárólag tilalmak formájában kell megjelenniük.

A magatartási szabályok meghatározásának arra kell irányulniuk, hogy melyek azok a viselkedési formák, amelyek mindenki számára biztosítják a jogaik érvényesülését és kötelességeik teljesítésének lehetőségét. Az alapvető viselkedési kultúra megtanítása pedagógiai feladat, a szakmai programnak kell iránymutatást tartalmaznia arra vonatkozóan, hogy az adott gyermekotthonban milyen elképzelések vannak az elsajátíttatására.

Az öltözködésre vonatkozó szabályok azért sem helyesek, mert a gyermeknek joga van személyisége kibontakoztatásához, s ehhez joga van megfelelő segítséget kapni. Az öltözködés, a hajviselet, a sminkelés az önazonosságát formálhatja, ezért annak bizonyos, önkényesen kiválasztott formáit eleve ízléstelennek minősíteni hátráltathatja gyermek és a nevelő közötti bizalmi viszony kialakulását.

A helyes magatartást nem tilalmak alkalmazásával kell elérni, ezek a kitételek feleslegesek, mivel a nevelő megjelenésével, viselkedésével, magatartásával értéket hordoz, közvetít -- mint ahogy ez alapkövetelmény az intézményben a munkatársakkal szemben --, és ezáltal neveli a gyermeket. „Pedagógiai módszerek kudarcát nem a jogi eszközökkel kell elfedni vagy pótolni.”

A gyermekeknek egymással és a felnőttekkel szembeni viselkedése szintén nem a jogi szabályozáson múlik.

Egy gyermek nem azért fordul a felnőtthez bizalommal, mert számára a házirend ezt rendeli el. A bizalmi viszony, a jó kapcsolat kialakulása hosszú, küzdelmes munka eredménye, melynek főbb lépéseit a szakmai programban kell megfogalmazni, de gyermekeként más-más utat kell bejárni, amelyhez segítséget ad a jól átgondoltan elkészített egyéni gondozási-nevelési terv.

Hiányosnak tartom a jogszabályi rendelkezést abból a szempontból, hogy a felnőtt, a gyermekotthon dolgozója által tanúsítandó magatartás rögzítését nem írja elő. A gyermekek számára így nem válik ismertté, hogy az ő gondozásukat, nevelésüket ellátó személyeknek milyen módon kell viselkedniük ahhoz, hogy a gyermekek jogai érvényesülhessenek.

Kétség kívül nehéz feladat az erkölcsi, etikai és a jogi norma elhatárolása egymástól. Régóta foglalkoztatja ez a kérdés a jogfilozófusokat is. A mai napig vita övezi a kérdéskört.

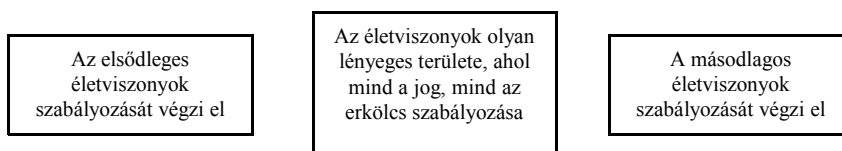
A jogi és erkölcsi norma elhatárolása prof. Dr. Visegrády Antal (PTE Állam- és Jogtudományi Kar Jog- és állambölcseleti tanszékének vezetője) szerint a következő szempontok alapján lehetséges:

Jogi norma	Erkölcsi norma
------------	----------------

Tervszerűen megváltoztatható	Nem változtatható tervszerűen
Külső emberi magatartásokra irányul	Belső emberi magatartásokra irányul
Szervezett kényszer érvényesíti	Társadalmi nyomás érvényesíti

JOG

ERKÖLCS

A kapcsolattartás című fejezet elemzése

A házirendben kell megállapítani a hozzátartozókkal, illetve más személyekkel történő kapcsolattartásra, a látogatásra vonatkozó előírásokat. A legsúlyosabb jogsértés ezen a területen (a gyermeknek joga van a kapcsolatai ápolásához) a következő megfogalmazásban jelent meg:

„Látogatók fogadása nem megengedett! Kivételes indokolt esetben (családtag, iskolatárs) a házvezető jelenlétében lehetőség van rá.”

Ez a fajta szabályozás szerencsére csak egy házirendben volt fellelhető.

A házirendek mindegyike szabályozza a látogatási időt. Ebben két fő jellemző figyelhető meg. Vannak otthonok, melyek minden nap lehetőséget biztosítanak a látogatásra, és vannak, amelyek csak hétvégeken, akkor sem minden hétvégén. Az előbbi szabályozási mód az, mely a személyes kapcsolatok ápolásához fűződő jogot maradéktalanul biztosítja.

A kapcsolattartásra vonatkozóan a gyámhivatali határozat az irányadó, ha a szülő és a gyám nem tudnak megegyezni.

Az ellátást nyújtónak elő kell segítenie a gondozott gyermek és hozzátartozója közötti folyamatos kapcsolattartást. Ez a folyamatos kapcsolattartás nem biztosítható, ha pl. csak havonta egyetlen vasárnap délelőtt van látogatási idő a gyermekotthonban. Ez különösen akkor okoz problémát, ha a gyámhivatali határozat szerint a látogatásra csak a gyermekotthonban kerülhet sor, a gyermekotthon házirendjének megfelelően.

A gyermekotthonok számára a jogszabályok nem adnak pontos keretet arra vonatkozóan, hogy milyen szempontok szerint határozzák meg a látogatási időt. A kórházakkal ellentétben a gyermekotthonok nem kötelezettek arra, hogy azt a gyermek és a szülő szükségleteihez és igényeihez igazítsák.

Azonban az, hogy a jogszabályalkotó a gyermekotthon feladataként határozta meg a gyermek vérszerinti családjába történő visszakerülésének elősegítését és a folyamatos kapcsolattartás biztosítását, elegendő támpont kellene hogy legyen annak felismeréséhez, hogy havonta egy hétvégén történő látogatás ennek a feladatnak a megvalósítását nem segíti elő.

A kapcsolattartás időpontjainak sűrűsége függ a gyermek és a szülő kapcsolatától, attól, hogy a gyermek gyermekotthonba kerülésének mennyiben oka a köztük lévő konfliktus. Ennek feltérképezéséhez a gyermekjóléti szolgálat tud információt adni a gyámhivatal részére. A kapcsolattartás ideje módosítható, tekintettel arra, hogy a gyermekotthon, a gyám, a gyámi-gondozói tanácsadó folyamatosan tájékoztatja a gyámhivatalt a szülő és a gyermek kapcsolatának alakulásáról. Amennyiben javulás tapasztalható, gyakoribbá kell tenni a találkozásokat. Ennek jelentőségéről már volt szó.

Nemcsak a "mikor" kérdésének szabályozásával okoznak jogsértést a gyermekotthonok, hanem a "hol" kérdés meghatározása során is.

A szakmai rendelet előírása szerint a gyermekotthon köteles megfelelő látogatószobát kialakítani, amelyben mód van a kulturált kapcsolattartásra. Az otthonok nagy részénél ilyen szoba kialakítására nem került sor, így általában valamely közösségi helyiséget vagy a folyosót jelölik ki erre a célra. „Látogatót az ebédlőben fogadjuk.” „...az előszoba és az étkező közötti hallban.” „Kapcsolattartás helye: játszósarok, étkező.”

A fenti szabályok értelmében háttérbe szorul a szülő és gyermek kapcsolatának intimitása, hisz ugyanabban az időben több gyermeket is látogathatnak. Az intimitás azért is sérülhet, mert ezeknek a kijelölt helyiségeknek más a funkciója, és azok igénybevétele folyamatos. Vagy látogatáskor megtiltják más gyermekeknek ezen helyiségek használatát?

„Szobákba vendéget nem vihetnek a gyerekek.” Ez a kitétel rímeli az idézett házirend más fejezetében található, „A közösségi beszélgetések, baráti találkozások színhelye a lakószobák intimitásának védelme érdekében a társalgóban és az ebédlőben történjenek” mondatra.

Megítélésem szerint a gyermeknek joga van megmutatni életterét látogatóinak, legyen az vérszerinti hozzátartozója, vagy pedig iskolai, települési barátja. Ez a merev szabályozás válaszfalat húz a gyermekek és a külvilág közé. A lakószobák intimitását védi, s nem ad teret a gyermekek kapcsolatainak intimitásához. Egyben sérti a szülőnek azt a jogát, hogy gyermeke elhelyezéséről, neveléséről rendszeres tájékoztatást kapjon; ez magába foglalja azt is, hogy megismerje gyermeke szűkebb értelemben vett életterét.

„Az otthon vezetője biztosítja a kapcsolattartás kulturált és zavartalan körülményeit, az arra érdemes szülő esetén a kapcsolattartás valamennyi formáját támogatjuk (látogatás, telefon, levelezés, csomag stb.).”

Ez a szabályozás diszkriminatív és szubjektív, melynek értelmében a gyermekotthon dolgozói minősítik a szülőt.

„A szülő köteles tisztán és alkoholmentes állapotban megjelenni a látogatáson, ellenkező esetben a láthatás megtagadható.”

A tisztaság relatív fogalom, szubjektív megközelítést tesz lehetővé a gyermekotthon munkatársai részére. Célszerű lenne a „tisztán és alkoholmentes állapotban” fordulat helyett "a szülő a kapcsolattartás alkalmával mind öltözetében, mind pedig viselkedésében a gyermek számára követendő mintát adjon" fordulat alkalmazása. Ebben az intézmény családgondozója tud segítséget nyújtani a szülőnek, illetve a kapcsolattartásra jogosult személynek. Alkoholos állapotban azonban valóban nem jelenhet meg a hozzátartozó, erre fontos felhívni a látogatók figyelmét. Azt is érdemes jelezni a házirendben, hogy ha ismételten előfordul, hogy a szülő alkoholos állapotban érkezik gyermekéhez, a gyám kérheti a kapcsolattartás szüneteltetését.

„A rendszeres kapcsolattartók önálló hazautazását az intézményi programoktól függően, de legfeljebb kéthetente engedélyezzük. A csoportvezető nevelő javaslatot tehet a gyermek hazautazásának korlátozására, ha annak tanulmányi munkája, érdemjegyei és magatartása nem elfogadható”

„Hazautazásra minden hónap 3. hétvégén és tanítási szünetekben van lehetőségek amennyiben magatartásotok és tanulmányi eredményetek alapján, megérdemlitek.”

Az ilyen típusú rendelkezések több problémát is felvetnek.

Az intézményi programok és a hazautazás tekintetében a gyermeknek joga van dönteni, melyiket választja, ha a gyámhivatal a kapcsolattartást nem korlátozza, illetve ha a gyámhivatali szabályozás szerint a gyermek minden hétvégén hazautazhat. Itt felvetődik az intézmény-centrikusság és a gyermek-centrikusság kérdése, mivel úgy tűnik, hogy a gyermekotthonban a kapcsolattartást alárendelik az otthonban szervezett programoknak. Hazautazást korlátozó döntést csak a gyámhivatal hozhat.

A gyermek „érdemességéhez” kötni a hazautazás engedélyezését azt jelenti, hogy a gyermek számára csak akkor biztosítják a jogait, ha teljesíti kötelezettségeit. Ezáltal a gyermek úgy értelmezheti, hogy a jogokat az otthon adja számára.

Emellett nagyon fontos az, hogy a gyermek úgy éli meg ezt a helyzetet: ő a hibás abban, hogy nincs a családjával, és ez jelentősen hátráltatja a gyermek által átélt veszteség feldolgozását.

A gyermek önértékelése is jelentősen sérül a gyermekotthonba kerülésekor, s a gyermekotthon feladata lelki segítségnyújtással annak helyreállítása. Legalapvetőbb eszköz ehhez a gyermek és családja közötti kapcsolat elősegítése és támogatása. Az idézett rendelkezések a gyermek érdeke ellen szólnak, a munka eredményességét hátráltatják, és az adott otthon pedagógiai eszközeinek hiányát jelzik.

A telefonon és a levélben történő kapcsolattartásra vonatkozóan is találunk rendelkezéseket a házirendekben. Leggyakrabban mint lehetőséget említik, de igénybevételének módját általában nem szabályozzák. „Levélküldés általában havi egy alkalommal.”

"Telefonbeszélgetés -- általában havi egy alkalommal, 200 Ft felett a zsebpénzéből kell kiegészíteni."

A jogszabályokban arra vonatkozóan nem találunk rendelkezést, hogy az otthonoknak milyen gyakorisággal kell lehetőséget biztosítani a telefonálásra és a levelezésre. Így szabad keze van a gyermekotthonnak abban, hogy milyen rendet alakít ki.

A vizsgálati tapasztalatok szerint minden intézmény költségvetése rendkívül szűkös, és ahol lehet, költségkímélésre törekednek. Így a kapcsolattartás ilyen jellegű költségeit is igyekeznek leszorítani.

A Jutalmazás, büntetés című fejezet elemzése

A házirendek mindegyikében megtaláljuk ezt a fejezetet, bár a jogszabály nem írja elő az erről való rendelkezést. A dicséret és jutalmazás rendszere a legtöbb házirendben hasonlatos az iskolai házirendekből ismert jutalmazási/büntetési rendszerhez.

Megítélésem szerint a gyermekotthonokban így inadekvát jutalmazási/ büntetési módszereket alkalmaznak. Ilyenek pl. az igazgatói és a csoportvezetői elismerés, az írásbeli és a közösség előtti szóbeli dicsérek/elmarasztalások.

A jutalmazási formák között a fent említettek mellet találhatunk olyanokat, melyeket a házirendek jutalomként sorolnak fel, holott a gyermekotthonnak kötelessége lenne ezek biztosítása ahhoz, hogy a gyermek jogai érvényre jussanak. Ilyen pl. az egyesületekben való részvétel, mozi, színház, uszoda, koncert látogatása, ösztöndíjpályázatra való felterjesztés.

A házirendek jutalmazási formái között előfordult az iskolai kirándulás, táborozás költségeinek a kifizetése is.

Az osztálykirándulások hozzátartoznak a félévi tanulmányi munkához, így annak költségeit az intézménynek kell biztosítania. A gyermekotthonnak azonban kötelessége minden gyermek számára nyári szabadidős tevékenységet szervezni. A táborozás lehet jutalmazás tárgya, azzal a kikötéssel, hogy ha nem megy táborba a gyermek, számára szabadidős tevékenységet kell szervezni.

A felelősségre vonás típusai -- ugyanúgy, mint a jutalmazás eszközei -- az iskolai, illetve a régi nevelőotthoni gyakorlatra emlékeztetnek: igazgatói, nevelői figyelmeztetés és megrovás, szóban, majd írásban.

A házirend megszegése, a gyermekotthon jó hírnevének megsértése vagy a magatartási szabályok áthágása miatt jár büntetés a gyermekeknek a házirendek megfogalmazása szerint. Ezek részletezésére nem kerül sor, és nem jelenik meg egy házirendben sem, hogy a büntetések különböző fokozatai kiszabásához milyen súlyú cselekményt kell elkövetni.

A felelősségre vonás során alkalmazott további módszerek: „zsebpénz megvonása”, „kimenő idejének korlátozása vagy megvonása”, „hazautazás megvonása”, „áthelyezés másik szobába, lakóközösségbe”, „szakkörökön való részvétel korlátozása”.

A zsebpénzre vonatkozóan a szakmai rendelet 82.§ (4) bekezdése tartalmaz szabályokat. Ennek értelmében a zsebpénz minimum összege jogszabály által meghatározott, annál kevesebbet egy gyermek sem kaphat, és zsebpénze felhasználásáról a gyermek maga dönt. Ennek értelmében a gyermektől büntetésként csak a zsebpénzminimum összegén felüli rész vonható el.

A hazautazás megvonásáról mint büntetési formáról a kapcsolattartásnál már szó esett.

A szakkörökön való részvétel megvonásával a gyermekotthon megszegi azt a kötelezettségét, hogy biztosítani kell a gyermek számára a tehetségfejlesztő, felzárkóztató programokon való részvételt, valamint sérti a gyermek azon jogát, hogy felzárkóztató, tehetségfejlesztő programokon vegyen részt.

Az „áthelyezés másik szobába, lakóközösségbe” a gyermekeknek a biztonsághoz való jogát sérti. A biztonsághoz való jog magában foglalja a személyi és tárgyi feltételek állandóságát, az áthelyezések nem oldják meg a gyermek problémáit, hanem hozzájárulnak azok elmélyüléséhez, illetve újabbakat indukálhatnak.

A felsorolt büntetési, felelősségre vonási formákat vizsgálva azt találjuk, hogy az idézett szabályok szerint a „jogsértéseket” jogsértéssel szankcionálják. (A házirendekben rögzített

magatartási szabályok jelentős része etikai szabály, ezért raktam idézőjelbe a jogsértések kifejezést.)

Tehát ha a házirendben foglaltakat nézzük, amennyiben egy gyermek nem veszi fel a papucsát, amikor belép a gyermekotthonba, ráadásul nem is köszön, esetleg ebéd közben hangoskodik vagy cseresznyemagot dobál, akkor akár a szakkörök látogatásától is eltiltható, hisz megszegte a házirendben foglalt magatartási szabályokat. A példa sarkított, de a házirend szabályai értelmében akár a valóságban is előfordulhat.

A büntetések között szerepel a károk megtérítése. Ezt szándékos károkozás esetén a gyermekre hárítják át, és a zsebpénzéből kötelezik annak megtérítésére.

Ez a gyakorlat a Polgári Törvénykönyv rendelkezésébe ütközik. Az a kiskorú, akinek a belátási képessége hiányzik, nem vonható felelősségre. Helyette a gondozója felel, akinek a felügyeletére volt bízva a gyermek. Egy esetben nem tartozik felelősséggel a gondozó, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

Ha a kárt olyan gyermek okozta, aki már rendelkezik belátási képességgel, és a gondozó is hibázott, a gyermek és a gondozó együttesen köteles a kárt megtéríteni.

Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a gyermek vagyoni helyzete lehetővé teszi, ha tehát van vagyona vagy jövedelme. Egy átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermek esetében a kártérítés történhet a gyermek zsebpénzéből vagy a részére nyitott gyámi fenntartásos betétben gyűjtött családi pótlékból, árvaellátásból.

A felügyeletet ellátó gondozó, nevelő felelősségének megállapításához elengedhetetlen, hogy a munkaköri leírásban, SZMSZ-ben a felelősségi kör pontosan meg legyen határozva. Abban az esetben, ha a gyermek nem rendelkezik a szükséges belátási képességgel, nem kötelezhető a kár megtérítésére.

A napirend című fejezet elemzése

„A házirend részét képezi a napirend, ami a gyermekotthon tapasztalatok alapján kialakított napi rendszeres tevékenységeit tartalmazza időrendben.”

Néhány házirendben a napirendek kapcsán hibaként róható fel, hogy minden korosztályra ugyanaz a napirend vonatkozik.

Valamennyi házirend különbséget tesz viszont a tanítási napokra és a hétvégre/tanítási szünet idejére vonatkozó napirend között.

A hétvégi/tanítási szünet idejére szóló napirend szerint a gyermekeknek szabadidős programjuk van a délután nagyobbik részében. „14-20 óráig szabadidő, kimenő. Aki a szabadidejét az otthon területén tölti, részt vehet az otthon szabadidős programjain.”

Arra vonatkozóan azonban, hogy a gyermekotthon milyen programokat nyújt, a vizsgált házirendek többségében nem található információ. Akadtak ellenben olyanok is, amelyek hónapokra lebontva ismertették, hogy milyen programokat biztosítanak a gyermekek részére. Ezek alkalmazkodtak az évszakokhoz, a település különféle rendezvényeihez. Egy olyan házirend volt, amely a tanítási napok estéjére is kínált szabadidős programokat, a hét bizonyos napjaira. Ezeket a házirend mellékleteként szereplő heti, havi rend tartalmazta, melyet a gyermekotthon lakói közösen készítettek el.

3.3 Az érdekvédelem elemeinek vizsgálata

A panaszjog érvényesítésének módjára és az érdekképviselői fórum véleményezési és egyetértési jogának gyakorlására vonatkozóan is a házirendnek kell rendelkezéseket tartalmaznia.

A panaszjog biztosítása a gyermekvédelmi gondoskodásban lévő gyermekek esetében olyan mechanizmusok bevezetését jelenti, amelyek lehetővé teszik kifogásaik és kívánságaik minden hátrányos következmény nélküli előterjesztését, illetve garantálják a panaszok tényleges kivizsgálását és tisztességes megválaszolását.

A következő rendelkezések találhatóak a vizsgált házirendekben: „Sérelmeid orvoslására az érdekképviselői fórumtól kérj segítséget.” „Ha elégedetlen vagy ellátásoddal, vagy sérelmesnek érzed a felnőtt intézkedését, az igazgatónál tehetsz panaszt.” „Részt vehetsz a gyermekönkormányzat munkájában.”

A vizsgálat házirendek jelentős részében (35 darab) a szabályozás csak arra tér ki, hogy a gyermek panasszal élhet, de ennek realizálására általában nem találunk rendelkezést, mint ahogy arra sem, hogy milyen panaszokkal fordulhat az intézmény vezetőjéhez vagy az érdekképviseleti fórumhoz. Nem tartalmazzák a házirendek azt sem, hogy a panasztétel nem csak a gyermek, hanem a szülő, törvényes képviselő vagy egyéb, a gyermek érdekét védő szervezet joga is.

Fontos eleme a jogszabályi rendelkezésnek, hogy a gyermeki jogok sérelme és az intézmény dolgozóinak kötelelességzése esetén is panasszal lehet élni.

Arra vonatkozóan azonban a gyermekotthonokban élő gyermekek és szüleik nem kapnak információt, hogy mi az intézményben dolgozók kötelessége, hisz annak házirendben történő rögzítését nem írja elő a jogszabály. Az SZMSZ tartalmazza az ide vonatkozó szabályokat, de az a gyermekek, szülők számára nem hozzáférhető. Ugyanakkor a házirend jól látható helyen történő kifüggesztése kötelező, így ha abban rögzítésre kerülnének a kötelességek, és valóban kifüggesztenék a gyermekotthonokban, biztosítható lenne ezek megismerése. Természetesen ezzel párhuzamosan a gyermekek (szülők) jogai gyakorlásának helyi módszereit is rögzíteni kellene a házirendben.

A gyermekönkormányzat működésére vonatkozóan ugyancsak nem találtam rendelkezést a házirendekben.

Azon túl, hogy a jogszabály adta lehetőségnek nem tesznek eleget, a házirend készítői egy fontos pedagógiai lehetőséget szalajtanak el (mint arról már korábban szó volt).

Ugyanakkor az, hogy nem működik a gyermekotthonban gyermekönkormányzat, nem is kérhető számon a gyermekotthonokon, tekintettel arra, hogy a gyermekvédelmi törvény csak mint lehetőséget ajánlotta fel a gyermekönkormányzat létrehozását a bentlakásos intézmények számára.

A Gyermekvédelmi törvény 37. § (1) bek. értelmében "A bentlakásos gyermekintézményben elhelyezett gyermekek érdekeik képviselőjére gyermekönkormányzatot hozhatnak létre."

Azonban a házirend elfogadásának eljárásában nevesíti a gyermekönkormányzat véleményének figyelembe vételét.

A szakmai rendelet 112.§ (2) bek. szerint "A házirendet az igazgató a nevelőtestület, valamint a gyermekönkormányzat véleményének figyelembevételével és az intézményben működő érdekképviselői fórum egyetértésével hagyja jóvá".

Az érdekképviselői fórum tagjai között is megemlíti a Gyermekvédelmi törvény a gyermekönkormányzat képviselőit. Így megítélésem szerint a jogszabályok nem harmonizálnak egymással, és nem adnak egyértelmű feladat-meghatározást.

A gyermekönkormányzat egy-két házirendben diákönkormányzatként nevesítve található meg. Ez nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a gyermekotthonok közül még több úgy alakítja működését, hogy az az iskolai tanévhez alkalmazkodik. Például nyáron a nevelők csak ügyeletben dolgoznak. Mint már említettük, a gyermekeket a gyermekotthonban gyakran diákoknak, tanulóknak nevezik. "Közös rendezvények -- karácsony, farsang, gyermeknap stb. -- megszervezésében kötelesek a tanulók közreműködni, az életkoruknak megfelelő programokban, műsorban részt venni."

Négy házirendben szabályozták részletesen az érdekképviselői fórum választását, működését, az érdekképviselői fórumhoz fordulás lehetőségét. A vizsgált házirendek jelentős részében azonban csak utalás történik arra, hogy az érdekképviselői fórumhoz lehet fordulni panasz esetén.

A házirendek között egy olyan volt, mely a gyermekotthon dolgozóinak érdekképviselőire vonatkozó szabályokat rögzítette a házirendben.

Egy házirend az érdekképviselői fórumra, a gyermekönkormányzatra vonatkozóan nem tartalmaz ugyan rendelkezéseket, de ismerteti annak lehetőségét és módját, hogy a gyermekek miként fordulhatnak a gyámhoz, intézményvezetőhöz panaszukkal. Azonban a többi házirendben hasonló rendelkezés nem található.

A gyermekekben csak akkor fejlődik ki a konfliktusok konstruktív jellegű kezelésének képessége, ha a jogok nem pusztán papíron kerülnek rögzítésre, hanem a megfelelő technika is a rendelkezésükre áll, és azt módjuk van alkalmazni a mindennapokban.

Összességében a vizsgált házirendekről elmondható, hogy formai szempontból nem a jogszabályban előírt formában kerülnek elfogadásra. Nyelvezetük, szabályaik alapján szinte csak a gyermekek kioktatására alkalmasak. A gyermekotthon mint szocializációs szintér így diktatórikus viszonyokat közvetít, és kudarcra ítéli a gyermekek demokratikus szocializációját.

Arra vonatkozóan különböző nézetek alakultak ki, hogy a gyermeknek a jogait vagy a kötelességeit kell-e inkább hangsúlyozni. Tarr György Gyermekjog című könyvében arról ír, hogy a Gyermekvédelmi törvény „A gyermekek terhére csupán három igen gyatra és kizárólag a gyermek érdekét szolgáló kötelezettséget határoz meg.”

Megítélésem szerint a gyermekotthon, ami ha átmenetileg is, de a gyermek otthona, nem szabályozhat úgy, hogy csak kötelességeket említ, és csak tilt.

Természetesen szükségesek a korlátok, amelyek a gyermekek számára is kapaszkodót jelentenek, de ezeknek sem kell feltétlenül tiltásként megjelenni.

Az otthonosság érzetének kialakulását nehezíti, ha a gyermeknek folyamatosan azt sulykolják, mit kell, és mit nem szabad csinálnia.

Tartalmi szempontból sem felel meg sok házirendi rendelkezés az előírásoknak és jogsértő rendelkezéseket is tartalmaznak valamint pedagógiai célokra irányulnak, melyeket a szakmai programnak kell tartalmaznia.

A panaszjog gyakorlásának, az érdekvédelemnek nem biztosítanak teret, jó, ha deklaratív szinten megtalálható egy gyermekotthon életében.

„Sajnálatos módon Magyarországon sem a házirendek, sem az azokat készítőik szemlélete -- és gyakran a mindennapos gyakorlat -- nem tükrözi azt, hogy ismerik és elfogadják a gyerekekre vonatkozó jogokat, és ezek szellemében határozzák meg kötelességeiket.

Megrendítő tapasztalatokat lehet szerezni arról, hogy a gyermekek és az őket nevelő, oktató felnőttek milyen kevéssé vannak tisztában a jogaikkal és lehetőségeikkel, ebből következően a kötelezettségeikkel.”

Fontos megemlíteni itt a megyei gyámhivatalok szerepét, melyek feladata ellenőrizni a gyermekotthonok működését, rámutatni a jogsértésekre, azok orvoslását kérni. Felmerül a kérdés, vajon miért nem hívták fel a figyelmet a jogsértések kijavítására, a házirendek megújítására, és miért adtak működési engedélyt addig, amíg a szükséges korrigálást a gyermekotthonok el nem végezték.

A házirendek vizsgálata során szerzett tapasztalataim összecsengenek az 1998-ban az ombudsman által a gyermekotthonokban végzett vizsgálat házirendekre vonatkozó megállapításaival. (Sajnos ez azt is mutatja, hogy 5 év nem volt elegendő a változtatásokra.)

Bármennyire jogszabály által szabályozottak a házirend megalkotásának és tartalmának kritériumai, vannak olyan intézmények, amelyek esetében a nevelés módszereit jobban befolyásolják a fegyelmezés eszközei, mint a törvényi előírások. Az ombudsmani jelentés külön is kitér azokra az esetekre, amikor a házirend annak összegzése, hogy mit tilos tenni. Ilyen körülmények között nem valósul meg a gyermekek véleményének figyelembevétele, a tiltások sorozata a gondozottak ellenállását váltja ki, és maga a szabályrendszer autokratikus nevelési stílust feltételez.

Utószó

A gyermeki jogok, mint arról már szó volt, speciális szerkezetűek, csak mások kötelezettségeinek meghatározása, teljesítése útján érvényesülnek. A jogszabályok által deklarált, elismert gyermeki jogok érvényesítéséhez kevés a jogok kinyilvánítása, mások kötelezettségeinek meghatározása nélkül.

A gyermeki jogok érvényesülése terén sok pótolni valója van a gyermekvédelemmel foglalkozóknak.

A gyermekek jogainak érvényesülését csak a gyermekvilág pontos ismerete teheti lehetővé, ezért szükség lenne a gyermekek életkörülményeivel kapcsolatos adatgyűjtésre, hiszen hatékony jogi megoldások csak megalapozott helyzetértékelés alapján születhetnek. Másképpen nem artikulálódnak a gyermekotthonban élő gyermekek érdekei, akik így továbbra is olyan csoportként jelennek meg, amellyel látványosan lehet jótékonykodni karácsonykor.

Az érintettek, azaz az önkormányzatok, gyermekotthonok szakemberei, amikor felvetődik a kérdés: miért nem érvényesülnek a gyermeki jogok, leggyakrabban költségvetési problémákra, szakemberhiányra vagy a szokásjogra hivatkoznak.

Gyakori hivatkozási alap az is, hogy egy gyermek érdekében nem szállhatnak szembe a kollégákkal, társintézményekkel, mert ezzel csak a többi gyermeknek ártanának. Ezeket az érveket nem lehet elfogadni, ugyanakkor mégis valós okok, melyek megnehezítik a mindennapok munkáját. Mindennap szembesülnek a szakemberek ezzel a több oldalról jövő kiszolgáltatottsággal. Nehezíti a gyermekotthoni munkát az otthonokon belüli információáramlás hiánya. A gondozók, nevelők nem rendelkeznek ismeretekkel a gyermekekről, bekerülésük körülményeiről, szüleikről.

Felvetődik a kérdés, ha a gyermekekkel foglalkozó szakemberek nem tudják érvényesíteni jogaikat, akkor hogyan tudnák biztosítani a gyermeki jogok érvényesülését.

Ha a gyermek azt tapasztalja, hogy a szülei, a vele foglalkozó nevelők nem tudják, nem akarják, vagy éppen nem merik érvényesíteni érdekeiket, akkor ő maga is ezt tanulja meg. A gyermekotthon a gyermek személyiségfejlődésének, szocializációjának a színtere, ezért különösen fontos, hogy milyen példát lát maga előtt. Ezért is lenne nagy létjogosultsága a gyermekönkormányzat működésének, ahol a gyermekek lehetőséget kapnak arra, hogy befolyást gyakoroljanak a mindennapi életükre, az intézmény működésére, valamint szabadidejük eltöltésére.

Problémát jelent tehát az, hogy a gyermekotthoni nevelők, gondozók nem ismerik mélyebben a gyermekek jogait; tudják, hogy léteznek, de azok pedagógiai kezelését nem ismerik. „A gyermeki jogok értelmezésében sok a szubjektív elem, amit az egyik pedagógus a gyermek jogának tekint, a másik személyes sértésnek, neveltlenségnek minősít.”

Célszerű lenne tehát, ha a pedagógusok, szociális végzettségű szakemberek képzésébe bekerülne a gyermeki jogok ismeretének elsajátítása, a szakmai etikai kódexekhez hasonlóan, hiszen egész munkájuk alapját jelenti.

Fontos lenne tisztázni a jogokat és kötelességeket, hogy ezek mindenki számára ugyanazt jelentsék. Ha a gyermekotthon dolgozói nem értelmezik egyformán a jogokat és kötelességeket, akkor a gyermekekben ellenállást váltanak ki, ennek eredménye lesz a kijátszás, a szökés.

Herczog Mária a Gyermeki jogok a gyermekvédelemben című írásában nagyon jól összefoglalja, milyen lehetséges okok játszanak szerepet abban, hogy akkor sem érvényesülnek a gyermeki jogok, amikor a feltételek az érvényesüléshez adottak lennének:

- a szakemberek egy része nem ismeri a gyermeki jogokat, jogszabályokat,
- a jogszabályok és a gyermeki jogok ismerete mellett sem ismerik el ezek jogosságát, végrehajthatóságát,
- a jogszabályokban foglaltak végrehajtása nem szabályozott egyértelműen és kellő részletességgel,
- a jogszabályok végrehajtását semmilyen érdemi módon nem ellenőrzik,
- a jogszabályok végrehajtásának elmaradása és a nyilvánvaló mulasztás, vétkeesség esetén sincsen semmiféle szankció,
- a jogszabályokban leírtaknak nem tudnak érvényt szerezni, kiszolgáltatottak, nincsenek döntési helyzetben, nem adottak a feltételek.

A Herczog Mária által említett okok kialakulásában szerepet játszott az is, hogy olyan területek kerültek a jogi szabályozás tárgykörébe, amelyek szabályozására korábban nem került sor. Ez azt a célt is szolgálja, hogy megvédje a gyermekeket azokról (gyám, gyermekotthon, gyámhivatal), akik a gyermek védelmét vannak hivatva szolgálni.

A felsorolást nézve pontosan látszik, mennyi-mennyi feladat vár még ránk, a gyermekvédelemben dolgozókra, míg eljutunk a következő idézetben megjelenített állapotig:

„A humanizmus akkor teljeseedik ki -- Bolgári Békés István szavaival élve -- , amikor majd képesek leszünk a gyermekek jogait kizárólag a gyermeki serdülő élet (s ezzel együtt az emberi élet) valóságos kívánalmaiból kibontani, akkor egyértelműen kiviláglik, hogy

legfontosabb gyermeki jog (az elemi életszükséglek biztosítottágán kívül) a csak zsengekorban átélhető színes, gazdag élményvilág háborítatlan, sőt segített megéléséhez való jog. E jogban benne foglaltatik a minőségi élet, a teljes emberi élet (az ismeretek, az érzelmek, a sikerek, a humor és vidámság, a felelősség, a természet megóvása, a közéleti tevékenység, a demokrácia szabályai szerinti élet, a hazaszeretet, a másság tiszteletben tartása, az önállóság, az udvariasság, más népek megbecsülése stb.)."